

DOI 10.26886/2520-7474.4(58)2023.3

UDC: 378.147: 811

**FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN THE PROCESS
OF IMPLEMENTING THE MULTILINGUAL EDUCATION MODEL**

Olha Demianenko, PhD in Pedagogy, Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0002-8937-3676>

e-mail: olgademyanenko@gmail.com

V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Ukraine, Mykolaiv

Tetiana Moroz, PhD in Pedagogy, Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0002-2839-0739>

e-mail: tatmoroz17@gmail.com

V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Ukraine, Mykolaiv

The article deals with intercultural competence, which is relevant in the era of globalization, and the ways of its formation in the process of implementing the model of multilingual education. Intercultural communicative competence is considered as the ability to communicate effectively in different cultural contexts, which has numerous components, including motivation, knowledge of oneself and others, tolerance to the unfamiliar, etc. The purpose of the article is to clarify the content of intercultural competence as a meta-competence that is formed in the process of implementing a model of multilingual education and is important for a multilingual personality. The authors define intercultural competence as an integral quality of a linguistic personality that develops during foreign language learning, emphasizing the inextricable link between a foreign language and the culture of another country. Special attention is paid to the essential characteristics of multilingual education as a pedagogical phenomenon, and the main tasks of the multilingual education model and the practical purposes of its implementation are defined.

Key words: *intercultural communication, intercultural competence, dialogue of cultures, model of multilingual education, multilingual personality.*

Доктор філософії в галузі освіти, доцент, Дем'яненко О.Є.; доктор філософії в галузі освіти, доцент, Мороз Т.О. Формування міжкультурної компетентності у процесі реалізації моделі багатомовної освіти / Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна, Миколаїв.

У статті розглядається питання актуальної в епоху глобалізації міжкультурної компетентності та шляхи її формування у процесі реалізації моделі багатомовної освіти. Міжкультурна комунікативна компетентність розглядається як здатність ефективно спілкуватися в різних культурних контекстах, яка має численні компоненти, що включають мотивацію, знання про себе та інших, толерантність до незнайомого тощо. Метою статті є з'ясування змісту міжкультурної компетентності як метакомпетентності, що формується у процесі реалізації моделі багатомовної освіти і є важливою для багатомовної особистості. Автори визначають міжкультурну компетентність як інтегральну якість мовної особистості, що розвивається під час навчання іноземної мови, наголошуючи на нерозривному зв'язку іноземної мови та культури іншої країни. Особливої уваги надано сутнісним характеристикам багатомовної освіти як педагогічного феномену, а також визначено головні завдання моделі багатомовної освіти та практична мета її втілення.

Ключові слова: *міжкультурне спілкування, міжкультурна компетентність, діалог культур, модель багатомовної освіти, багатомовна особистість.*

Вступ. В умовах зближення систем освіти європейських країн розширення кола мов, які використовує суспільство й особистість для ефективної взаємодії з метою забезпечення особистих та колективних потреб, є об'єктивним процесом, зупиняти чи уповільнювати який у межах однієї держави неможливо. Мета багатомовної освіти пов'язана зі стратегічною метою трансформації сучасної української освіти, яка передбачає формування багатомовної особистості, й забезпечує розвиток специфічних особистісних рис, які додають до характеристики того, хто навчається, нову якість.

Формування багатомовної особистості, яка б розвивалася інтелектуально, соціально і культурно, є компонентом сучасної парадигми вищої освіти. Орієнтування на культурологічні цілі обумовлює осмислення досвіду вітчизняної та зарубіжної педагогіки та аналіз актуальних проблем освіти в контексті формування культури майбутнього спеціаліста. Зміни в системі освіти, що роблять значний вплив на соціокультурний розвиток, є досить актуальними. Сьогодні якісна підготовка випускників закладів вищої освіти визначається не тільки рівнем професійної підготовки, але й їх культурологічною підготовкою, що охоплює соціальну активність, здібність до набуття власного соціокультурного досвіду, готовність до спілкування у полікультурному соціумі.

Знання мов є важливим складником ціннісної системи багатомовної особистості, саме тому її характеризує висока мотивація до вивчення мов і готовність користуватися ними в навчанні та спілкуванні, що зумовлює розвиток пізнавальних здібностей, готовність у подальшому самостійно вивчати мови, необхідні для успішної реалізації у багатомовному й полікультурному соціумі. Основним засобом здійснення цього багатогранного процесу є мова як необхідна умова всіх складових культурно-комунікативного спілкування. Актуальність

моделі багатомовної освіти і відповідно формування бі- чи полілінгвальної особистості визначається перш за все всесвітньою тенденцією до інтеграції в різних сферах життя. Важливу роль відіграє кроскультурне навчання, тобто навчання державної мови та культури у взаємодії і взаємовпливі з іншими мовами та культурами, а також формування міжкультурної компетентності багатомовної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема багатомовної освіти як світова тенденція модернізації освітнього простору є предметом наукових досліджень багатьох науковців різних країн світу (Н.Басай, В. Гаманюк, О. Матвієнко, О. Фідкевич, В. Снегіррова, Н. Бакуліна З. Подоляк, О. Першукова, О. Тімченко, Р. Allen, С. Baker, J.-C. Beacco, В. Busch, J. Cenoz, Ph. Herdina, J. Rubin, В. Hufeisen, A. Wenden та інші).

Термін «Multilingual education» вперше були застосовані в тексті доповіді експертів ЮНЕСКО «Застосування місцевих мов у освіті» ('The Use of Vernacular Languages in Education', 1953 р.). В документі йдеться, що в навчальному процесі можуть і повинні застосовуватися дві й більше мов, їх слід вивчати системно та застосовувати для навчання предметного змісту немовних предметів [1].

В 1999 р. термін «багатомовна освіта» було уточнено в документі під назвою Резолюція 12 Генеральної Конференції ЮНЕСКО. Відтоді багатомовна освіта отримала таке визначення: «...застосування в освітньому процесі трьох і більше мов, а саме рідної (L1), регіональної чи національної (L2), міжнародної мови (L3)». А також було підкреслено необхідність застосування адитивного підходу в двомовному навчанні й формуванні багатомовності [2].

Я. Сенос зазначає, що багатомовна освіта має значно більшу кількість варіантів, ніж просто двомовна освіта, і пропонує до використання термін «The Continua of Multilingual education», де

Continua – сукупність різноманітних варіантів і впливових чинників, неперервність їх розвитку і взаємодії. З метою створити типологію багатомовної освіти Я. Сеноз пропонує умовно виділити лінгвістичний, освітній і соціолінгвістичний виміри. Де лінгвістичний вимір стосується спорідненості використовуваних у навчальному процесі мов, зокрема рідної або вже відомої та нової виучуваної. Близькість лінгвістичної дистанції (Linguistic distance) між мовами є основною ідеєю рецептивної багатомовності. Освітній вимір дослідниця окреслює так: у плануванні освітнього процесу завжди відображене ставлення суспільства до багатомовності громадян, усвідомлення потреб формування здатності володіти мовами в молодого покоління – від цього залежить реалізація освітніх потреб. Соціолінгвістичний вимір демонструє: як суспільство визначає освітні потреби, так і освіта впливає на зміни в соціумі, і зокрема, як саме освіта впливає на функціонування мов у суспільстві, чи впливає на зростання здатності населення послуговуватися кількома мовами [3, с.23].

Відповідно до поставленої мети головними завданнями моделі багатомовної освіти є:

- формування світогляду учнів/учениць на принципах визнання рівності прав і свобод особистості, незалежно від її національної, соціальної, расової, гендерної приналежності;
- прилучення через виучувані мови до духовного надбання народів, які є носіями цих мов; до культурних цінностей людства;
- розвиток стійкої мотивації та свідомого прагнення до навчання мов, до самостійного розширення мовного репертуару в подальшому житті;
- формування в учнів/учениць здатності доцільно використовувати засоби виучуваних мов відповідно до мети й умов спілкування;

користуватися виучуваними мовами як засобами навчання й отримання інформації для реалізації особистісно та соціально важливих цілей;

- розвиток толерантності у спілкуванні на міжособистісному та міжнаціональному рівнях; готовності протидіяти національній, расовій, гендерній та іншим формам дискримінації [4, с. 25].

Отже, практичною метою втілення моделі багатомовної освіти є формування багатомовної комунікативної компетентності студента, яка визначає здатність компетентно послуговуватися державною, рідною та іноземною мовами з урахуванням їхнього культурного аспекту, толерантно спілкуватися в полікультурному середовищі, ставлення до мовного і культурного розмаїття як до цінності.

Мета статті – визначити та схарактеризувати зміст міжкультурної компетентності як метакомпетентності, що формується у процесі реалізації моделі багатомовної освіти і є важливою для багатомовної особистості; представити її структуру та основні функції.

Виклад основного матеріалу. Найбільш прийнятною для нашої країни моделлю багатомовної освіти як варіанту навчання міжкультурного спілкування і засобу полілінгвального розвитку тих, хто навчається, засобами рідної та іноземної мов на різних етапах є імерсійна модель, що припускає рівний ступінь використання рідної та іноземної мов як засобу навчання та професійного розвитку. У контексті сучасних вимог і цілей освіти в цілому, і мовної освіти зокрема, можемо припустити, що багатомовна освіта є однією з форм міжкультурної освіти, що ставить за мету виховання полікультурної особистості. Багатомовна освіта передбачає не тільки функціональне оволодіння іноземними мовами, але й наявність культурного компонента. Установка на підготовку висококваліфікованих кадрів, здатних мислити і діяти в глобальній системі діалогу культур в сучасному суспільстві, визначає концептуальну систему освітньої програми, яка полягає в формуванні у

майбутніх спеціалістів мовної предметної компетенції відповідно до обраної спеціалізації, орієнтованої на формування спеціальної предметної компетенції іноземною мовою.

Рівень сформованості комунікативної компетентності в кожній мові впливає на рівень сформованості багатомовної комунікативної компетентності в цілому. Уміння та ставлення, базові знання є підґрунтям і для формування багатомовної комунікативної компетентності: вони взаємодіють і актуалізуються на основі процесів порівняння й переносу. Ядро багатомовної комунікативної компетентності формується на основі комунікативних компетентностей усіх виучуваних мов у процесі взаємодії, яка здійснюється за допомогою металінгвістичної, міжкультурної та компенсаторної компетентностей. Ці специфічні складники багатомовної комунікативної компетентності забезпечують здатність студентів доцільно переключатися з однієї мови на іншу, виконувати посередницьку роль між мовами і культурами.

Міжкультурна компетентність є предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних учених: О. Березовська, Н. Бідюк, О. Бирюк, Н. Бориско, І. Голуб, О. Гончарова, Л. Гончаренко, Г. Гриневич, Б. Жанкіна, А. Зубко, В. Кузьменко, А. Маслова, І. М'язова, А. Чирва, Л. Шкутіна, M. Byram, M. Hyde, L. Sercu, E. Bandura, E. M. Rogers, L. A. Samovar та інші.

Міжкультурна компетентність – це здатність особистості осмислювати, аналізувати й інтерпретувати факти різних культур, адекватно сприймати та розуміти представників своєї й іншої культури та толерантно взаємодіяти з ними. Вона передбачає усвідомлення приналежності до рідної культури, розуміння її унікальності, визнання цінності інших культур, яке формується на основі міжкультурного зіставлення. Розвиток міжкультурної компетентності у процесі реалізації моделі багатомовної освіти ґрунтується на засвоєнні комплексного

знання про мови як про системи мовних, культурних, соціальних норм і духовних цінностей, що обумовлені національною своєрідністю, ментальними установками різних народів і характеризуються як наявністю унікальних, специфічних особливостей, так і загальнолюдських універсальних ознак, притаманних усім національним спільнотам [4, с.28].

Формування міжкультурної компетентності можливе шляхом пояснення особливостей світосприйняття та відчуження світу іншими націями. Міжкультурна компетентність сприяє виробленню практичних навичок спілкування із представниками інших культур та завжди виявляється в діяльності, а в контексті загальної інтеграції та інформатизації суспільства міжкультурна компетентність може тлумачитись як здатність студента до ефективного вирішення завдань під час міжкультурного спілкування, яке передбачає діалог взаєморозуміння, а не зіткнення різних культур.

Аналізуючи характеристики міжкультурної компетентності, дослідники К. Кнапп і А. Кнапп-Поттхофф серед них виділяють:

- розуміння залежності людського мислення, діяльності та поведінки, а також комунікативної діяльності і поведінки від культурнообумовлених когнітивних схем;

- розуміння культурної залежності і власного мислення, діяльності й поведінки, а також комунікативної діяльності і поведінки;

- здатність і готовність до прийняття міжкультурної перспективи;

- знання галузей рідної і цільової культури, в рамках яких зазначені культури можуть відрізнитися;

- знання різноманітних комунікативних стилів поведінки і уміння ідентифікувати їх у ситуаціях міжкультурної взаємодії;

- уміння інтерпретувати феномени комунікативної діяльності і поведінки з точки зору культурних детермінант;

- розуміння основних принципів міжособистісної комунікації;
- володіння комунікативними компенсаторними стратегіями;
- володіння стратегіями ідентифікації і аналізу нерозуміння під час спілкування на базі знань культурних відмінностей та їх впливу на комунікативну діяльність та поведінку;
- володіння стратегіями уникати і з'ясувати нерозуміння у спілкуванні [5, с.84-85].

Для формування міжкультурної компетентності недостатньо одного лише позитивного ставлення до вивчаємої культури. Для цього необхідний контакт з культурою і представниками цієї культури. Міжкультурна компетентність ґрунтується на знаннях та вміннях, здатності здійснювати шляхом створення спільного для комунікантів значення того, що відбувається і досягати в результаті позитивного для обох сторін спілкування. Метою формування міжкультурної компетентності є досягнення такої якості мовної особистості, яке дозволить їй вийти за межі власної культури та набути якості медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності. Формування міжкультурної компетентності варто пов'язувати з розвитком особистості студентів, їх готовності брати участь в діалозі культур на основі принципів кооперації, взаємоповаги, терплячості до різниці в культурних традиціях та подоланню культурних бар'єрів. Формування міжкультурної компетентності підвищує професійну компетентність. Саме тому вивчення іноземної мови набуває культурологічного сенсу, оскільки майбутні фахівці нового типу, які володіють іноземною мовою, мають здійснювати професійну діяльність на міжнародному рівні, пристосовуватись до нового засобу спілкування, пізнавати іншу культуру та осмислювати власні етнокультурні першоджерела, швидко адаптуючись у полікультурному просторі та виявляючи толерантне ставлення до чужої мови та культури [6, с. 35].

Висновки. Отже, цілком очевидно, що набуття міжкультурної комунікативної компетентності можливе за умови професійного оволодіння мовою з метою подальшого її вдосконалення в практиці спілкування або навчання. Незаперечним є також те, що формування і розвиток міжкультурної компетентності сучасного фахівця у процесі його професійної підготовки є одним із визначальних та пріоритетних векторів його успішної професійної і життєвої самореалізації.

Міжкультурна компетентність за своєю сутністю є результатом розвитку особистості в процесі навчання і являє собою сукупність спеціальних знань національно-культурних особливостей та реалій країни, мова якої вивчається, та низки міжкультурних умінь, що сприятимуть адаптації особистості в професійному полікультурному просторі. Формування міжкультурної компетентності найбільш успішно здійснюється на матеріалі іноземної мови. Використання іноземної мови як способу отримання спеціальних знань, приєднання до культури різних народів, діалог різних культур, що сприяє усвідомленню людьми приналежності не тільки до своєї країни, певної цивілізації, а й до глобальної культурної спільноти – всі ці ідеї багатомовної, міжкультурної освіти мають важливе значення для підготовки висококваліфікованих спеціалістів.

Література:

1. UNESCO (1953). *The use of the vernacular languages in education*. Monographs on Foundations of Education. No. 8. Paris: UNESCO.
2. Ball, J. (2011). *Enhancing Learning of Children from Diverse Language Backgrounds: Mother Tongue–Based Bilingual or Multilingual Education in Early Years*. Paris: UNESCO.

3. Cenoz, J. (2009). *Towards Multilingual Education: Basque Educational Research from an International Perspective*. Clevedon, England: Multilingual Matters.
4. Фідкевич, О.Л., Снегір'ова, В.В., Бакуліна, Н.В. (2023). *Концепція моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин з урахуванням завдань європейської інтеграції України*. Київ: Педагогічна думка.
5. Knapp, K., Knapp-Potthoff, A. (1990). Interkulturelle Kommunikation. *Zeitschrift für Fremdsprachenforschung*, № 1, 83.
6. Юдіна, О.В. (2009). Система вправ для навчання майбутніх менеджерів міжкультурного спілкування німецькою мовою. *Іноземні мови*, 2, 35-39.

References:

1. UNESCO (1953). *The use of the vernacular languages in education*. Monographs on Foundations of Education. No. 8. Paris: UNESCO. [in English].
2. Ball, J. (2011). *Enhancing Learning of Children from Diverse Language Backgrounds: Mother Tongue–Based Bilingual or Multilingual Education in Early Years*. Paris: UNESCO. [in English].
3. Cenoz, J. (2009). *Towards Multilingual Education: Basque Educational Research from an International Perspective*. Clevedon, England: Multilingual Matters. [in English].
4. Fidkevych, O.L., Sniehirova, V.V., Bakulina N.V. (2023). *The concept of a model of multilingual education in institutions of general secondary education with the teaching of the languages of indigenous peoples and national minorities, taking into account the tasks of the European integration of Ukraine*. Kyiv: Pedagogichna dumka. [in Ukrainian].
5. Knapp, K., Knapp-Potthoff, A. (1990). Interkulturelle Kommunikation. *Zeitschrift für Fremdsprachenforschung*, № 1, 83. [in English].

6. Yudina, O.V. (2009). The system of exercises for training future managers of intercultural communication in German. *Inozemni movy*, no. 2, 35-39. [in Ukrainian].

Citation: Olha Demianenko, Tetiana Moroz (2023). FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF IMPLEMENTING THE MULTILINGUAL EDUCATION MODEL. Frankfurt. TK Meganom LLC. Paradigm of knowledge. 4(58). doi: 10.26886/2520-7474.4(58)2023.3

Copyright Olha Demianenko, Tetiana Moroz ©. 2023. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.